

De kunst van Crisis

Crisis lijkt de basis voor kunst. Niet de kunst die gebaseerd is op techniek maar de kunst van de rauwe expressie. Of het dan gaat om een geestelijke of persoonlijke crisis maakt niet zoveel verschil. Hoe meer iemand in het nauw wordt gedreven, des groter de creatieve sprongen. Hoe groter het innerlijke conflict hoe dieper de impact. Dit zien we door de eeuwen heen en zal nooit veranderen. Een crisis brengt onze creativiteit op gang omdat het de mens tot het uiterste drijft. Vrijdag was de opening van expositie *Arte den tempo di crisis* van Elvis Tromp, Edmond Tujeehut en Frank Croes, drie Arubaanse kunstenaars. Kom kijken en ontdek zelf waar de inspiratie van het gekozen thema zijn oorsprong heeft gevonden want de vraag 'Wat was er eerder, crisis of kunst?' ligt deze week gevangen binnen de muren van Cas di Cultura.

[De drie kunstenaars Elvis Tromp, Frank Croes en Edmond Tujeehut in gesprek met publiek]

Tekst en foto's Christel Cosijn en Richelle van den Dungen Gronovius

Het is doodstil in de zaal. Niets beweegt. Aan de vier lange witgeschilderde muren van de expositieruimte hangen rijen schilderijen geduldig te wachten op de bezoekers, die buiten al glimpen proberen op te vangen van wat komen gaat. De zwart-wit kunstwerken van *Arte den tempo di Crisis* geven de majestueuze stilte een geladenheid die bijna tastbaar is. De doeken lijken de stilte nog stiller te maken, een eerbiedige houding van de kijker afdwingend. Het minimale kleurgebruik onderstreept de ernst van het onderwerp.

[De kunstwerken op een rij]

Het thema 'crisis' werd bedacht door Edmond Tujeehut, een kunstenaar in hart en nieren. Zijn academische vorming genoot hij op een van de beste kunstopleidingen in Nederland. Zijn kunstenaarsvrienden Elvis Tromp en Frank Croes gingen graag de uitdaging aan om dit thema uit te werken tot een expositie, een moment waarop ze anderen konden

confronteren met hun invulling ervan. Behalve de economische crisis bestaan er nog vele vormen van crisissen. De persoonlijke crisis is de meest mystieke van alle, want hoe komt het dat de ene mens vrolijk fluitend over dilemma's heenstapt waar juist anderen totaal de weg kwijtraken. De geboren kunstenaar wordt doorgaans voornamelijk gedreven door de individuele crisis, beseffende dat de wereld om hem heen slechts dient als decor voor het innerlijke conflict. De crisis is de vage zone tussen het gekende dat is verdwenen en het andere, het onbekende, dat wat nog komen gaat. Veel kunstenaars komen tijdens een persoonlijke crisis tot grote werken die de kunstenaar eeuwen lang overleeft. Denkend aan bijvoorbeeld Vincent van Gogh of Herman Brood, overleven niet alle grote kunstenaars hun crisis. Veel kunstenaars ervaren het hele leven zelf als een crisis, en kunnen niet anders dan op zoek gaan naar dat onbenoembare dat de oplossing zal zijn. En zo gaan Tujeehut, Tromp en Croes stap voor stap aan de slag. De heren krijgen de financiering rond en een ruimte geregeld. De twee onontbeerlijke rekwisieten van een tentoonstelling want wie denkt dat een kunstenaar rijk wordt van een expositie zit er naast.

Behalve de dure ruimte, een catalogus en PR, vormen de materialen en tijd die het kost om een expositie op te zetten vaak al een crisis op zich. Een kunstenaar wil zich eigenlijk liever niet met dit soort aardse dingen bezighouden, maar eendracht maakt macht en ineens was het zover dat *Crisis* het daglicht mocht zien.

[Een druk bezochte opening]

In het televisieprogramma *Creatividad* werd het drietal aan de vooravond van de opening geïnterviewd door Timothy Charles. Charles was nieuwsgierig hoe de Arubaanse bezoeker op *Crisis* zou reageren en kwam met zijn tv-ploeg naar de set om de bezoeker live te bevragen. Gelijktijdige evenementen zoals de afsluiting van het eerste Arubaanse Filmfestival waren niet van invloed op de overweldigende opkomst. Menig bezoeker stond te midden van al die drukte in gedachten verzonken voor een werk. Ook de sculpturen die in het midden waren geplaatst trokken grote belangstelling. De Arubaan staat duidelijk open om

anders te kijken naar het alledaagse. De kunstwerken waren in het geheel niet ondergeschikt aan de glazen wijn, soesjes of garnalen.

Tujeehut bracht *Crisis* heel fraai tot uitdrukking in *Earth crack*, een tweeluik dat ondanks zijn donkere uitstraling eerder een hoopgevend beeld geeft dan een depressief. Doordat de kloof horizontaal over de gehele doeken loopt geeft het de kijker de gelegenheid twee kanten op te denken, zowel naar links als naar rechts, zonder zich iets aan te trekken van de verticale onderbreking. Op het moment van een dreigende crisis is oplossingsgericht denken een belangrijke vaardigheid om niet gevangen te raken in chaos. Links kan symbool staan voor verleden, waar de oorzaak van de crisis ligt terwijl rechts symbool staat voor de toekomst, daar waar de oplossing kan worden gevonden.

[*BROTHERLY SORROW* van Edmond Tujeehut]

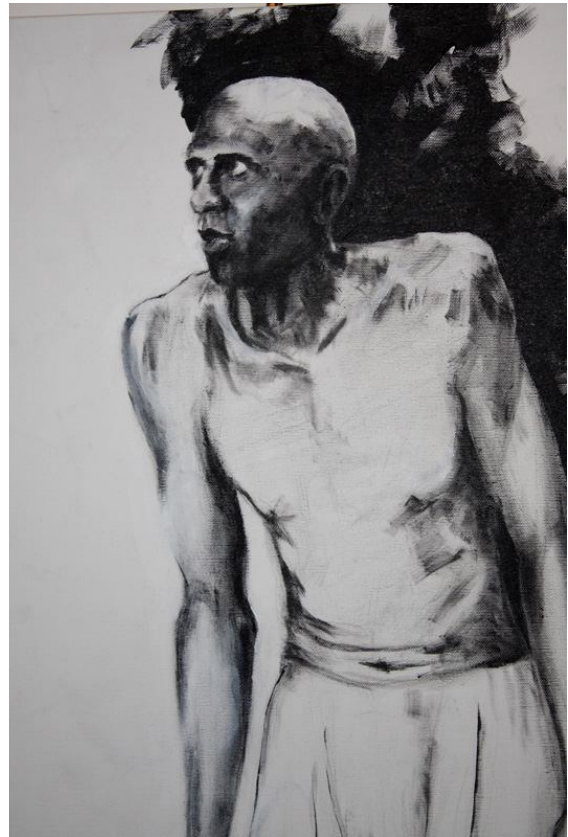
Wanneer je voor *Brotherly sorrow* staat, welt tegelijkertijd de gedachte op

aan de *Pietà* van kunstmeester Michelangelo Buonarroti. Een *pietà* beeldt compassie uit en is in de kunst de uitbeelding van de dode Christus met de Moeder of engelen. Michelangelo kreeg even voor 1500 van een Franse kardinaal de opdracht voor een *pietà* om Maria uit te beelden met haar dode zoon die juist van het kruis was gehaald. Symbool voor de metamorfose, de mens die het aardse lijden verlaat en naar het hemelse rijk vertrekt. Michelangelo ging op zoek naar een nieuwe manier om de Moeder Gods en haar kind Jezus uit te beelden. Hiervoor bestudeerde hij vele moeders met hun kinderen in zijn directe omgeving. De schetsen waren flarden van details die dan eens een omhelzing en dan weer een gelaatsuitdrukking omvatte. Maar de dode zoon op Maria's schoot moest al een volwassen man zijn in plaats van een kind. Uiteindelijk moest hij niet alleen op zoek naar de band tussen moeder en kind maar ook naar de scheiding van moeder en kind. Aan het uiteindelijke resultaat, een schitterend marmeren beeld van bijna twee bij twee meter gingen vele schetsen vooraf. In deze tijd leefde de arme 'grootmeester van het marmer' in erbarmelijk omstandigheden die hem bijna het leven kostte. Ondanks de

omstandigheden deed hij geen enkele concessie aan de eisen die hij zichzelf stelde. De bezieling die hij in zijn werk legde zie je in het eindresultaat, een prachtig marmeren beeld dat nu nog te bewonderen is in de Sint Pietersbasiliek in Rome. Het werk van Tujeehut zou met gemak een van die honderden schetsen kunnen zijn voor Michelangelo's *Pietà*. Hiermee drukt Tujeehut de crisis uit van de mens die een verlies te dragen heeft, het ondraaglijke verlies van een dierbare. Frank Croes werkte voornamelijk abstract aan het thema. Hij laat zien hoe licht en donker geen uitersten van elkaar zijn maar elkaar juist complementeren waardoor de oplossing van het probleem in het probleem zelf besloten ligt. Ondanks dat zwart en wit ontbreken op de kleurencirkel van Johannes Itten, zien we op de kunstwerken zwarten en witten in allerlei toonaarden met elkaar gecombineerd. Itten, bekend vanwege zijn kleurenleer, was de meest eigennuttige leraar van de Bauhaus kunstopleiding en werd beroemd om zijn visies over compositie en kleur, gebaseerd op de kleurencirkel van Adolf Hozel. Wanneer twee tegenover elkaar gestelde kleuren, zoals paars en geel, in de juiste verhouding naast elkaar worden gezet versterken ze

elkaar. Maar daar waar ze vermengen ontstaan er grijze gebieden precies zoals dit gebeurt wanneer twee tegenovergestelde karakters een relatie aangaan met elkaar, en daardoor deels hun eigenheid verliezen. Er zijn dan twee mogelijkheden. Of de relatie kabbelt voort en dooft uit of er ontstaat een heel nieuwe dimensie, een geheim gebied dat alleen voor hen toegankelijk is. Ook wanneer je goed kijkt naar de diverse grijstinten geven ze zelden hun mystieke geheim prijs van de kleurenpracht die erin besloten liggen. De kunst van het werken met grijs zit dus in de kennis en beheersing van kleur in plaats van in het weglaten ervan. Croes kent het geheim. Niet alleen in zijn abstracte werken maar ook in zijn figuratieve 'Cubaan in hongerstaking' (*Guillermo: Un dia otronan lo ta liber*). De rivaliteit tussen zwart en wit, tussen macht en onmacht, tussen regering en volk, tussen lichaam en geest heeft hij gestalte gegeven in een broodmagere man die een statement maakt met het enige aardse dat hij nog bezit. Het lichaam dat het ultieme draagvlak is van leven, maar beheerst door de geest het wapen vormt tegen het leven zelf. Dit beeld maakt een directe gedachtesprong naar de Indiase

Mahatma Ghandi, die door een zelfde geweldloze activiteit een revolutie probeerde te bewerkstelligen.

[GUILLERMO: UN DIA OTRONAN LO TA LIBER van Frank Croes]

Mahatma betekent in het Indiaas Grote Ziel. Hoe krachtiger de relatie tussen mens en geest, des te minder geweld hij nodig heeft om te kunnen overtuigen evenals de sprankeling in het grijs een getransformeerde rivaliteit is. Elvis Tromp, de derde man van *Crisis*. Deze solistische autodidact werd flink aangemoedigd door Croes en Tujeehut. Hij weet de belasting van zijn werk en de perikelen van zijn jonge gezin te combineren met zijn schilderkunst die doorgaans uit contrasterende kleuren bestaat. Zijn

werken worden gekenmerkt door een dynamische gedrevenheid. Tromp moest zijn kleuren loslaten en stapte vervolgens in een zwart-witte wereld die hem een andere spiegel voorhield dan hij gewend was.

[CRISIS DI IDENTIDAD van Elvis Tromp]

Wanneer je stilstaat bij 'De vrouw en de Spiegel' (*Crisis di Identidad*) krijg je de neiging om even op je hoofd te krabben, want de gespiegelde vrouw is zeer zeker niet dezelfde vrouw die voor de spiegel zit. Wanneer wij niet in staat zijn onszelf te spiegelen, leidt dat tot een identiteitscrisis. Of mogelijk tot zelfverloochening, of het verlangen naar een metamorfose. Want wanneer het beeld in de spiegel niet klopt met het gespiegelde beeld ontstaat er verwarring. Een verwarring die leidt tot identiteitscrisis. Soms verdwaalt een mens dan in een labyrint zonder de

uitgang te vinden. Hij gaat op zoek om het ondraaglijke draaglijk te maken door een noodsprong, een tijdelijke oplossing. In *Noope to dope* zitten twee mannelijke figuren rug aan rug. Het maakt een pijnlijke eenzaamheid zichtbaar ondanks of juist dankzij elkaars lichamelijke nabijheid. De ene mens die zich van de andere mens afkeert. De spuit op de voorgrond suggereert het gebruik van verdovende middelen dat een tijdelijk euforiemoment veroorzaakt. Een moment van gelukzaligheid dat de gebruiker kunstmatig uittilt boven zijn crisis maar tegelijkertijd ook van zichzelf afkeert. En een van zichzelf afgekeerde mens zal steeds dieper in het doolhof verdwalen en zijn crisis zal evenals zijn behoefte aan een sterkere verdoving groeien. 'Ook op het zonovergoten Arubaanse vakantieparadijs zijn drugsverslaafden, laten we onze ogen hier niet voor sluiten', aldus een bezorgde Tromp.

In het midden van de ruimte staan kriskras de sculpturen opgesteld zodat ze van alle kanten bekeken kunnen worden. Er is bewust gekozen voor kosteloos materiaal dat veelal uit de natuur komt. Ook de driedimensionale kunstwerken bracht de bezoekers met elkaar in gesprek. Er ontsponnen zich interessante discussies en daarmee

was het doel van Tujeehut na een jaar hard werken bereikt. Kunst moet iets raken in de kijker en een blik op de opening van *Crisis* zegt voldoende. Een crisis die gestalte kreeg in de meest letterlijke zin van het woord. Een drie-eenheid. Drie artiesten die de crisis tussen zwart en wit ontmoeten in grijs. Of het tot inzichten leidt is aan de bezoeker. Mogelijk ontdekt deze wat Einstein eerder vaststelde: *De uitkomst van een handeling verandert pas wanneer de handeling zelf verandert.*

En daarvoor moet je eerst de oude handeling doorgronden. Daarom is een crisis een instrument om te komen tot inzicht. Nieuwe inzichten leiden tot nieuwe handelingen. En uit die nieuwe handelingen vloeien onvermijdelijk veranderingen voort, want juist in het grijsgebied tussen wat was en wat wordt ligt de oplossing van de crisis al besloten. Van elke crisis.

Expositie *Arte den tempo di crisis* in Cas di Cultura - Vondellaan 2 - Aruba